DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-28

ШКІЛЬНА ІСТОРІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ – СІЛЕЗЬКИЙ ДОСВІД (1945–1956 РР.)

Сергієнко В. С.
аспірант кафедри всесвітньої історії
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Шкільна історична освіта є одним із найдієвіших інструментів політики пам'яті, оскільки саме через навчальні програми держава транслює масовій аудиторії не факти, а їх ціннісну інтерпретацію. Показовим прикладом цілеспрямованого використання освіти для конструювання «зручного» минулого є повоєнна Сілезія (1945–1956 рр.), де шкільництво було залучене до формування «повернутої» польської ідентичності регіону з перших років державного управління [1, с. 184].

Шкільна мережа Сілезії розбудовувалася форсованими темпами силами вчителів, переселених із центральних воєводств, а навчальні програми з історії вибудовували наратив «п'ястівської спадщини» – тяглості польської державності від середньовічної династії П'ястів до сучасності, що легітимізувало «повернення» земель і применшувало багатовікову присутність німецької культури в регіоні [5, с. 271]. Історична освіта в цьому випадку виконувала не пізнавальну, а легітимізаційну функцію, обслуговуючи актуальні політичні потреби держави.

Ключовою фігурою трансляції цього наративу був учитель історії, який фактично перетворювався на провідника державної політики пам'яті: позашкільні структури – Спілка польської молоді, «Товариство розвитку Західних земель» – інтегрували вчителів у ідеологічну роботу, спрямовану на витіснення регіональної «сілезької» самоідентифікації на користь загальнопольської [5, с. 279]. Звуження впливу церкви на освітній процес додатково посилювало монополію школи на формування світогляду учнів [4, с. 41]. Цей досвід контрастує із сучасним розумінням ролі вчителя історії не як джерело єдино правильного наративу, а як фахівця, що формує в учнівства відповідальне, критичне ставлення до минулого. [3, с. 34].

Освітні наративи формувалися не ізольовано від публічного простору: масмедіа та публічна історія – преса, урочистості, музейні експозиції (зокрема Виставка відновлених земель у Вроцлаві 1948 р.) – синхронно закріплювали ту саму версію минулого, яку викладали

в школі, перетворюючи класну кімнату й музейний зал на елементи єдиної комунікаційної системи [2, с. 86].

Для сучасної України, де формується політика пам'яті в умовах війни, викликів деокупації та суспільної поляризації щодо оцінки минулого, сілезький досвід засвідчує ризики надмірної інструменталізації шкільної історії – перетворення освітнього наративу на елемент політичної лояльності підриває довіру до історичного знання загалом. Натомість перспективною видається модель, у якій історична освіта формує не лояльність до конкретного наративу, а компетентність критично оцінювати джерела та конкуруючі інтерпретації минулого.

Таким чином, сілезький досвід 1945–1956 рр. демонструє, як шкільна історична освіта, підпорядкована завданням політики пам'яті та партії, може перетворитися з інструмента формування історичної свідомості на інструмент політичного контролю. Усвідомлення цього механізму є важливою методологічною передумовою для розбудови в Україні моделі історичної освіти, у якій відповідальність учителя за формування зваженого ставлення до минулого переважає над функцією передачі офіційного наративу.

Література:

1. Сергієнко В. Ідеологічні засади та механізми формування польської ідентичності в Сілезії у процесі реполонізації (1945–1956 рр.) / В. Сергієнко. *Історія та археологія*. 2026. № 1(1). С. 182–191.

2. Сергієнко В. Музей як інструмент реполонізації Сілезії: творення образу «повернених земель» (1948–1956). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія.* 2025. Т. 160, № 1. С. 84–89.

3. Strauchold G. Autochtoni polscy, niemieccy, czy... Od nacjonalizmu do komunizmu (1945–1949). Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001. 260 s.

4. Linek B. Polityka antyniemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1950. Wyd. 2, popr. Opole ; Gliwice : PIN – Instytut Śląski ; Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, 2014. S. 40–41.

5. Dziurok A. W Polsce Ludowej (1945–1989) / A. Dziurok, B. Linek. *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu* / red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek. Gliwice : Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, 2011. S. 267–287.